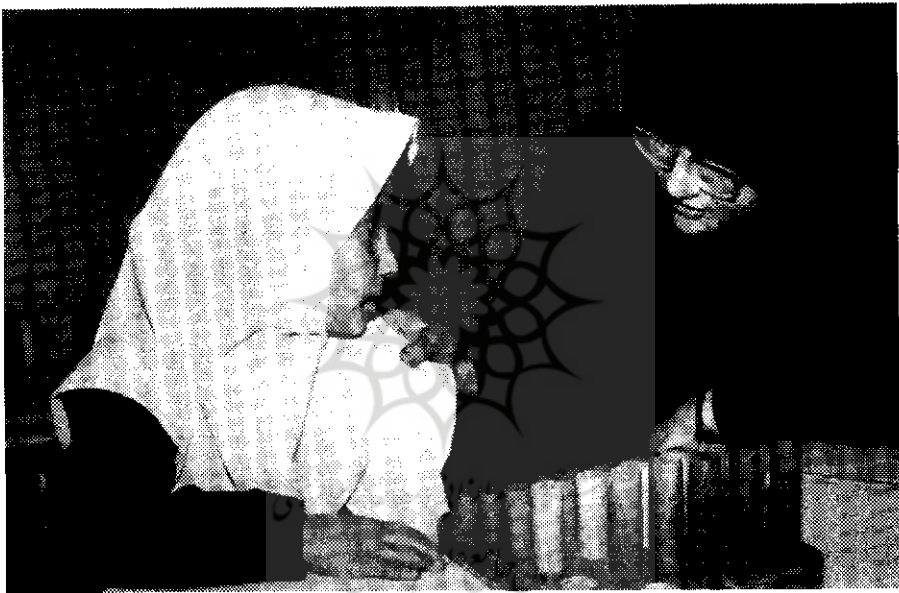

نیازهای دانش‌آموزان استثنایی و خانواده‌های آنها

علی اکبر ابراهیمی دُرچه
سیامک سامانی

مقدمه :

نباید نیازهای سایر افراد خانواده را مورد غفلت قرار داد. در حال حاضر، دو واقعیت شناخته شده در مورد خانواده‌های کودکان معلول، وجود دارد:

اول اینکه، نه تنها دانش‌آموز معلول، بلکه تمام اعضای خانواده، برای رفع نیازهای خود و اجتناب از فقدان کنترل و مسؤلیت، باید تحت پوشش خدمات و حمایت‌های ویژه، قرار گیرند

در ضمن تحصیل در مدرسه ابتدایی، دانش‌آموز استثنایی نیاز دارد که اکتساب‌های آموزشی مناسب، مهارت‌های دستیابی به خدمات و مهارت‌های خودکنترلی را فراگیرد. اعضای خانواده باید با یکدیگر همکاری کنند و خدمات آموزشی مناسب و سایر خدمات را برای دانش‌آموز معلول، آماده کنند. با این حال،

رشد جسمانی، عقلانی و اجتماعی کودک ظاهر می‌شوند. نیازهای دانش‌آموز استثنایی در مقطع ابتدایی، بسیار گسترده هستند؛ اما می‌توان آنها را در چهار مقوله زیر، طبقه‌بندی نمود:

۱- نیازهای آموزشی:

آموزش مهارت‌های تحصیلی مربوط به خواندن، نوشتن و محاسبه برای بعضی دانش‌آموزان معلول - در مقطع ابتدایی، مشکل است. برنامه‌ریزی آموزش مهارت‌های تحصیلی منوط به قوت و ضعف تواناییهای کودک است. برای انتخاب مهارت‌های تحصیلی برای آموزش، باید آنها را بدقت مورد تحلیل قرار داد؛ تا دانش‌آموز معلول بتواند آموخته‌های خود را در محیط طبیعی بکار ببرد (برادر و انسل، ۱۹۸۷).

با استفاده از این روش، می‌توان مهارت‌های آموزشی را بر اساس سطح دشواری و درجه بکارگیری، بطور انفرادی برنامه‌ریزی کرد. هر چه دانش‌آموزان معلول، بزرگتر می‌شوند، مریبان باید از روشها و محتواهای جدید، برای برنامه‌ریزی درسی آنها استفاده کنند. جای دادن مهارت‌های مورد نیاز در برنامه آموزش عادی و آموزش ویژه، سبب می‌شود که دانش‌آموز معلول بتواند آنها را به نحو صحیح در کلاس درس یا موقعیتهای دیگر بکار گیرد.

۲- نیاز به کسب مهارت‌های دستیابی به خدمات اجتماعی:

اکنون در مدارس ابتدایی، فرصتهایی فراهم شده است تا دانش‌آموز معلول بتواند تعداد زیادی از این مهارتها را کسب کند. هر روز

(کاورت، ۱۹۹۲). بطورکلی این خانواده است (نه متخصصان) که باید مشخص کند به چه امکانات و خدماتی نیاز دارد.

دیگر اینکه، نقش‌ها و نیازهای دانش‌آموزان معلول و خانواده‌هایشان در طی زمان، دستخوش تغییر و تحول می‌شود. هم اکنون مدارس ابتدایی، موقعیتهای و امکانات ویژه‌ای برای یادگیری و آموزش مهارت‌های تحصیلی، سازش یافتگی یا موقعیتهای متنوع اجتماعی، تعامل با دیگران و گسترش دوستی‌ها، برای دانش‌آموز معلول، فراهم کرده‌اند. والدین دانش‌آموز، برای برنامه‌ریزی آینده فرزند خود، نیاز به کمک دارند. دانش‌آموز معلول ممکن است با خواهر یا برادر خود، هم مدرسه یا همکلاس باشد.

با توجه به این مسائل است که همکاری متخصصان با والدین دانش‌آموز معلول، بیش از پیش افزایش یافته است. به علت ماهیت پویا و متقابل نظام خانواده، در هر مرحله از زندگی، باید نیازهای همه اعضای خانواده را مدنظر داشت (ترنبل و ترنبل، ۱۹۹۰).

این مقاله، به منظور آگاهی از نیازها، مشکلات و مسائل دانش‌آموزان استثنایی در مدارس ابتدایی و خانواده‌های آنان تهیه گردیده است.

نیازهای دانش‌آموزان استثنایی

برخی کودکان استثنایی، نیازهایی دارند که در تمام دوره زندگی باقی می‌ماند. از جمله این نیازها، نیاز به مراقبت کافی، خدمات پزشکی و لوازم و وسایل ویژه (سمعک، عینک، اندامهای مصنوعی و...) است. با این حال، بعضی نیازها، خاص سن معینی هستند و با

تکنیک "دایره دوستان" است (استنو و فارست، ۱۹۸۷). دایره دوستان، گروهی از دانش آموزان هستند که حمایت، مراقبت و دوستی را تشویق می‌کنند و برای گسترش آن می‌کوشند.

دانش آموزان عادی این گروه، تصمیم می‌گیرند که، چگونه با دانش آموزان معلول همکاری کنند. روش دیگری که اغلب اوقات برای گسترش روابط با دیگران، بکار بسته می‌شود، برنامه "دستیار ویژه" است (استرولی و استرولی، ۱۹۸۹). در این برنامه،

شاهدیم که دانش آموز معلول، قدم زنان همراه با دوستانش و یا با اتوبوس، به سوی مدرسه می‌آید. او نیاز دارد، چگونگی عبور از خیابان و یا چگونگی رفتار در اتوبوس و ... را فراگیرد. او نیاز دارد که بیاموزد؛ چگونه تلفن کند، چگونه خرید کند، چگونه به گردش برود و ... جامعه، فرصتهایی برای یادگیری مهارتهای تحصیلی، اجتماعی، تفریحی و شغلی فراهم می‌کند. هرگونه اقدامی، برای برنامه‌ریزی در جهت آموزش مهارتهای زندگی جمعی، باید با توجه به دو نکته زیر صورت گیرد:

اول اینکه، چه مهارتهایی را باید آموزش داد؟ دوم اینکه: در کجا باید این آموزش، صورت گیرد؟ این نکته، برای دانش آموزانی که مشکل جدی در تممیم مهارت از محیطی به محیط دیگر دارند، بسیار اهمیت دارد. برخی دانش آموزان، مهارتی را در موقعیت آموزشی فرا می‌گیرند، اما از کاربرد آن در یک موقعیت دیگر، ناتوانند. برای این دانش آموزان، باید مهارت را در موقعیت زندگی جمعی (موقعیتی که این مهارتها بطور طبیعی در آن انجام می‌شود) بطور مستقیم و مکرر، آموزش داد.

۳- نیاز به روابط با دیگران:

بطور کلی، نیاز کودک معلول به دوستان در طی دوره ابتدایی افزایش می‌یابد. با بزرگتر شدن کودک، خود میان بینی (خود محوری) وی کاهش می‌یابد و با کودکان بیشتری رابطه برقرار می‌کند. دانش آموز معلول، باید مهارتهای اجتماعی و ارتباطی مورد نیاز برای ایجاد و حفظ رابطه دوستی را یاد بگیرد. یکی از شیوه‌های مؤثر برای بسط و گسترش روابط دوستی بین دانش آموزان عادی و معلول،

نیازهای والدین کودکان استثنایی

با رشد کودکان استثنایی، نیازهای والدین این کودکان نیز تغییر می‌کند و نیازهای جدیدی پدید می‌آید. نوع معلولیت و پویایی نظام خانواده، از عوامل مهم تعیین‌کننده نیازهای والدین است؛ مهمترین این نیازها عبارتند از:

۱- نیاز به ارتباط:

یکی از نیازهای عمده همه والدین کودکان استثنایی در طی سالهای اولیهٔ مدرسه، ارتباط و کار فزاینده با معلمان، مربیان و متخصصان است. این امر بخصوص در برنامه‌های همکاری گروهی که متشکل از والدین، معلمان عادی و معلمان ویژه است؛ مصداق دارد. کاورست (۱۹۹۲) از بررسی خود چنین نتیجه می‌گیرد که، بیش از نیمی از ۷۸ خانوادهٔ مورد مصاحبه، از طریق ارتباط مؤثر با معلمان، مربیان و متخصصان توانسته‌اند به خدمات مورد نیاز خود دست یابند.

لطفاً ورق بزنید

یک دانش‌آموز عادی و یک دانش‌آموز معلول، در فعالیتی ویژه همگام می‌شوند. دستیار ویژه و دانش‌آموز معلول، ممکن است قبل از مدرسه، در موقع صرف ناهار، بعد از مدرسه یا در ضمن فعالیت تحصیلی ویژه‌ای، با هم کار کنند.

۴- نیاز به مهارت‌های خودکنترلی:

در حیطهٔ دیگری که موقعیتهای بی نظیری برای یک دانش‌آموز معلول، در طی سالهای آخر مدرسهٔ ابتدایی، فراهم می‌کند، رشد و بلوغ جنسی است. حتی دانش‌آموزانی که معلول شدید هستند، از لحاظ جنسی رشد می‌کنند. هدف از آموزش این مهارتها، قادر ساختن دانش‌آموزان معلول، برای کنترل نیازهای فردی‌شان به‌هنگام بلوغ است. اعضای گروه آموزش، باید برای دانش‌آموزان اطلاعاتی فراهم کنند که آنها را از گرفتار شدن در دام سوء استفاده‌های جنسی، دارویی و اعتیاد، حفظ کنند.

۲- نیاز به اطلاعات :

برای ملاقات و تعامل با سایر خانواده‌های دانش‌آموزان معلول ، حمایت شدن از طرف دوستان ، وابستگان ، همسایگان ، مقامات دولتی و یا نهادهای خیریه و مذهبی در این حیظه جای می‌گیرند(بیلی و سیمونسون ، ۱۹۸۶).

والدین دانش‌آموزان معلول به اطلاعات مکملی برای مراقبت، پرورش و رفتار با فرزند خود، نیاز دارند (ترنبل و ترنبل، ۱۹۸۶). کسب اطلاعاتی در مورد رشد و تحول کودک ، چگونگی آموزش و تعامل با او و خدمات موجود و یا خدماتی که در آینده در اختیار وی خواهد بود، در این حیظه قرار می‌گیرند. همچنین والدین به اطلاعاتی نیاز دارند تا بتوانند در امر برنامه‌ریزی برای آینده فرزند خود، مشارکت کنند. آموزش حرفه‌ای ، امنیت اقتصادی و اجتماعی از مهمترین بخشهای این برنامه هستند.

۴- نیازهای مالی و اقتصادی :

هزینه‌های مربوط به غذا ، پوشاک و وسایل کمک آموزشی و ... از مواردی است که بخش عمده‌ای از بودجه خانواده را مصرف می‌کند. این نیاز برای خانواده‌های با کودک معلول جسمی شدیدتر است ، زیرا به خدمات پزشکی بیشتری نیاز دارند.

۳- نیاز به حمایت :

حمایت از طرف دیگران ، یک تعدیل‌کننده تیدگی خانواده و یکی از عوامل ایجاد سازش یسافتگی است (دانست و تریوتی ، ۱۹۸۶). حمایت شدن از جانب متخصصان ، فرصتهایی

۵- نیاز به راهنمایی در وظایف خانوادگی :

والدین و سایر اعضای خانواده، نیاز دارند که ناتوانی کودک را درک کنند و آن را بپذیرند. تقسیم کار، توانایی حل مشکل ، فعالیتهای

خواهران دانش آموز استثنایی باید پاسخگوی سؤالاتی باشند که از طرف همسالان، معلمان یا سایر افراد در مورد کودک معلول می شود. ممکن است آنها انتظار داشته باشند که بطور فعال، در برنامه آموزشی برادر یا خواهر استثنایی خود مشارکت داشته باشند؛ امکان دارد، که آنها در مورد وضعیت ظاهری یا مشکلات یادگیری برادر یا خواهر خود احساس شرم کنند؛ آنها نیاز به اطلاعاتی برای کنترل این احساسات دارند. آنها نیاز دارند که مهارتهایی نظیر، مهارتهای مربوط به جابجا کردن دانش آموز، فنون اصلاح و مدیریت رفتار و تکنیکهای ارتباطی را فرا گیرند. خواهران و برادران دانش آموز معلول باید توسط اعضای خانواده، معلمان، مربیان، متخصصان و یا گروههای همسال از لحاظ عاطفی حمایت شوند و در نهایت اینکه: باید به خود مختاری، استقلال و فردیت این افراد احترام گذاشت.

تفریحی و سرگرمی، اکتساب مهارتهای اجتماعی، تکنیکهای تصمیم گیری، نظارت در امر برنامه ریزی آموزشی کودک و ... از جمله این وظایف هستند.

برادران و خواهران دانش آموز استثنایی

برادر و خواهر دانش آموز استثنایی، در زندگی او نقشی قاطع و تعیین کننده دارند. آنها می توانند به عنوان الگوی رفتار مناسب، همبازی، همکار و مربی مجرب در خدمت برادر یا خواهر خود باشند. آنها معرف خواهر و برادر معلول خود به سایر دانش آموزان هستند.

نقشها و نیازهای خواهران و برادران

مک لافلین و سن (۱۹۹۴) نقشها و نیازهای خواهران و برادران دانش آموز استثنایی را مورد بحث قرار داده اند. بر طبق نظریه این مؤلفان، اولین نیاز آنها، نیاز به اطلاعات است. برادران و

متابع و مآخذ:

- ۱- ابراهیمی درجه، علی اکبر و سامانی، سیامک (۱۳۷۵)، نقش مشاوران کودکان استثنایی در آموزش والدین آنها. نشریه پیوند، شماره ۱۹۸.
- 2- ALPER, SANDRA AND ET AL (1996). FAMILIES OF CHILDREN WITH DISABILITIES IN ELEMENTARY AND MIDDLE SCHOOL . EXCEPTIONAL CHILDREN . VOL .62, NO .3, PP.261 -270.
- 3- BAILEY. D.B , SIMENSSON .R.J (1988). ASSESSING NEEDS OF FAMILIES WITH HANDICAPPED INFANTS .THE JOURNAL OF SPECIAL EDUCATION . 22 -117- 127.
- 4- MCGREW . S. KEVIN AND ET AL (1992) . A REVIEW OF SCALES TO ASSESS FAMILY NEEDS . JOURNAL OF PSYCHOEDUCATIONAL ASSESSMENT , 10,4-25.
- 5-TURNBULL, A.P & TURNBULL, H.R.II (1990) . FAMILIES , PROFESSIONALS AND EXCEPTIONALITY : A SPECIAL PATERNSHIP . COLUMBUS , OH : MERILL.
- 6- YSSELDYKE E .JAMES AND ET AL (1992) . CRITICAL ISSUES IN SPECIAL EDUCATION . HOUGHTON MIFFLIN COMPANY.